

Nr 325.

Av herr **Kyling** och fröken **Andersson**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 210, angående den fortsatta utbyggnaden och organisationen av landets försvarskrafter.

Vid fjolårets höstriksdag väcktes från vårt håll i likalydande motioner i bägge kamrarna (F. K. nr 254 och A. K. nr 345) förslag om en skyndsamt utredning i syfte att med hänsyn till det totala krigets krav skapa väsentligt ökade möjligheter för medborgarnas och särskilt kvinnornas deltagande i försvarsarbetet. I motionerna uttalades bland annat:

»I det totala krigets natur ligger att försvarsarbetet måste komma att omspänna allt vidare delar av det civila samhällslivet. Sålunda anmäler sig inom försvarsorganisationen behov av arbetskraft, vars verksamhet ej skiljer sig från vanligt civilt arbete på olika områden. Försvarsorganisationens personalbehov blir därför i allt högre grad en motsvarighet till det civila samhällets med motsvarande differentiering av kraven på arbetskraftens fysik och kvalifikationer.

På grund av vårt lands relativt ringa folkmängd måste vi taga i anspråk så stor del av de till krigstjänst dugliga männen som möjligt för rent militära uppgifter. För övriga poster inom försvarsorganisationen bör arbetskraften utväljas enligt 'det minsta medlets lag' på samma sätt som i civil verksamhet. Detta innebär, att man principiellt bör ha tillgång till all samhällets arbetskraft och fördela den mellan de civila och militära sektorernas behov på så sätt, att största möjliga effektivitet uppnås på alla områden. Om försvarets behov endast kan täckas från de 'värnpliktiga', minskas organisationens möjligheter att rekrytera personal på mest ändamålsenliga sätt.

Vi vilja erinra om, att man vid krigsutbrottet 1939 måste använda inkallade linjetjänstare och ersättningsreservister — vilka senare omedelbart borde ha stridsutbildats — för arbetsuppgifter, vilka lika väl kunna skötas av manlig eller kvinnlig civil arbetskraft. — — — Rättvisligen skall dock medgivas, att på detta område viss rationalisering kommit till stånd. Sålunda må framhållas, att man numera inom försvarsorganisationen använder icke krigstjänstdugliga män samt kvinnor för exempelvis följande arbetsuppgifter:

luftbevakning,

expeditions- och telefontjänst i luftbevakningscentraler,

adresseringsarbete inom rullföringsverksamheten, expeditionarbete (inräknat maskinskrivning), radiotelegrafi, fortifikations- och byggnadsarbeten.

Utöver dessa arbetsuppgifter torde dock finnas ett stort antal andra, där icke krigstjänstduglig manlig arbetskraft eller kvinnlig sådan skulle kunna användas exempelvis för

betjäning av teletypeanläggningar och vissa telefonväxlar, enklare expeditionstjänst, bokföring, sjukvårdstjänst, inklusive läkare och tandläkare, kompaniadjutanttjänst vid depå m. m., socialvårds- och förströelseverksamhet.

Den nu gällande värnpliktslagens konstlade uppdelning mellan värnpliktiga och frikallade har lett till föga lyckliga konsekvenser. Det har inträffat ett otal gånger och inträffar alltjämt, att personer, vilka frikallats på grund av ett lyte eller mindre kraftig fysik, sluppit att inom den militära organisationen fullgöra ett arbete, vilket de utan svårighet dagligen utföra i sin civila verksamhet. Det har funnits läkare, tandläkare och ingenjörer som frikallats från all värnpliktstjänstgöring, trots att deras kunskaper utan svårighet skulle kunna nyttiggöras inom försvaret. Frikallade jurister ha ej kunnat tagas i anspråk för juridiskt arbete under det att inkallade värnpliktiga jurister, utbildade i linjetjänst, fått tjänstgöra inom sitt yrke i den militära förvaltningen. Ersättningsreservister ha fått sköta expeditionstjänst i stället för att utbildas t. ex. till luftvärnsartillerister. På samma gång ha kvinnor fått lära sig sköta typiskt manliga uppgifter, exempelvis såsom motorfordonsförare.

Enligt vår uppfattning bör det principiellt fastslås, att alla medborgare i samhället — män som kvinnor — äro skyldiga att utbilda sig och delta i försvarsarbetet. De krigstjänstdugliga skola vara *värnpliktiga*, de icke krigstjänstdugliga skola vara *försvarspliktiga*.

De försvarspliktiga skulle insättas *bakom* linjen i sådana uppdrag, där deras svagare fysik ej är hindrande för detta arbetes utförande. — — —

Första steget för att utnyttja de försvarspliktiga vore, att alla män mellan 20 och 47 år, som frikallats från 'krigstjänst', principiellt gjordes *försvarspliktiga*, varigenom de under en efter förhållandena avpassad tjänstgöringstid skulle kunna insättas på sådana platser där de äro lämpliga inom försvarsarbetet.

Ytterligare skulle t. ex. kvinnorna vid tjugu års ålder åläggas utbildning för lämpliga uppgifter samt småningom användas däri. De utbildningsmöjligheter som redan finnas inom yrkes- och handelsskolorna behöfve endast kompletteras med viss praktisk utbildning för den speciellt militära sysselsättningen. Telegrafistutbildningen har redan kunnat ordnas genom korrespondensundervisning. Telefonistutbildningen bör möjligen kunna ordnas i samarbete med telegrafverket och de lokala telefonstationerna.

Sannolikt är det nu på grund av tekniska svårigheter till en början blott möjligt att taga en del av kvinnorna i anspråk för arbete i försvarets tjänst. För kvinnorna måste vidare givetvis speciella frikallelsegrunder gälla.»

Över denna motion yttrade sammansatta stats- och andra lagutskottet i sitt utlåtande nr 6 följande:

»På grund av angelägenheten av att största möjliga antal vapenföra män skall kunna tjänstgöra i de stridande förbanden, finner utskottet det vara av väsentlig betydelse att krigstjänstdugliga icke onödigtvis tagas i anspråk för uppgifter, som kunna fullgöras av andra. Redan för närvarande har, såsom i motionerna framhålles, i viss utsträckning behovet av personal för dylika uppgifter inom försvarsorganisationen fyllts på frivillighetens väg. Möjligheterna att i denna ordning tillgodose det förefintliga behovet kunna emellertid visa sig icke vara tillfyllest. Under sådana förhållanden bör enligt utskottets mening tagas under övervägande, huruvida icke i en eller annan form icke krigstjänstskyldiga män liksom ock kvinnor böra kunna åläggas ställa sig till förfogande för tjänstgöring inom riksförsvaret. Omfattningen av ett sådant åläggande torde böra bero på försvarets behov i jämförelse med andra riksintressen och på de praktiska möjligheterna att anordna tjänstgöringen. I vissa avseenden torde frågan beröras av redan pågående utredningar. Med hänsyn till frågans vikt i övrigt finner sig utskottet böra föreslå riksdagen att i skrivelse till **Kungl. Maj:t** hemställa om skyndsamt utredning av frågan, om och i vad mån åläggande för svenska medborgare bör givas att, därest skyldighet att fullgöra värnplikt icke föreligger, undergå utbildning för och deltaga i försvarsarbete. Därest en lösning av frågan i denna riktning skulle komma till stånd, synes det ovan berörda spörsmålet om kompensation för de värnpliktiga i viss mån komma i ett annat läge.»

Utskottets skrivelseförslag bifölls i första kammaren men avslogs, med ganska knapp majoritet, i andra kammaren. Därigenom föll frågan. Såvitt bekant har regeringen inte åtgjort något i den riktning, varåt utskotts-förslaget syftade.

Den nya försvarsordning, som skall uppbyggas på grundval av den nu framlagda propositionen nr 210, förutsätter att hela vårt lands kraft i människomaterial och produktivitet måste sättas in i händelse av ett anfall mot oss. Utan att alla resurser mobiliseras skulle det icke vara tänkbart under ett krig att kunna trygga materialförsörjningen och folkförsörjningen. Frågan om uttagande av all behöflig och tillgänglig arbetskraft för försvarets direkta eller indirekta behov står därför i intimaste sammanhang med planeringen av försvarets organisation. Med hänsyn därtill anse vi oss nu ånyo böra framföra förslaget om en utvidgning av den medborgerliga försvarsplikten.

Så grundligt som frågan i följande ventilerades vilja vi här i huvudsak inskränka oss till att understryka det uttalande, som utskottet då gjorde. Härutöver vilja vi blott framhålla, att tanken på en utsträckning av försvars-

pliktsbegreppet sedan i höstas att döma av uttalanden exempelvis inom Fredrika Bremer-Förbundet vunnit allt större genklang och förståelse också bland kvinnorna. Även de senaste erfarenheterna från krigförande länder ha visat att ej ens de folkrika staterna kunna undgå att ta i anspråk på hemmafronten all den arbetskraft, som rimligen kan inbådas. I vårt eget land har, trots att vi hittills förskonats från att dragas in i kriget, arbetskraftproblemet på sistone blivit allt mer svårartat; redan nu möter det stora vanskligheter att få behövt folk inom jordbruket, bränsleförsörjningen o. s. v. Då motståndarna till skrivelseförslaget i fjol främst hänvisade till tjänstepliktslagen såsom ett redan existerande medel att uttaga nödig arbetskraft även för försvarets och krigsekonomiens behov, vilja vi i detta sammanhang erinra om statsministerns uttalande nyligen i en interpellationsdebatt, nämligen att ifrågavarande lag åtminstone i sin nuvarande form vore föga ägnad att lösa arbetskraftsproblemen; säkerligen skulle den vara föga bättre ägnad att lösa krigets speciella arbetskraftproblem, och dessutom lämnar tjänstepliktslagen enligt sakens natur den minst lika viktiga frågan om utbildningen helt åsido.

I anslutning till utskottets uttalande i fjol och för att undanröja eventuella missförstånd vilja vi slutligen understryka, att det väsentliga för oss inte är att lagfästa något visst försvarspliktsbegrepp utan blott att på ett praktiskt sätt tillgodose ett oundgängligt försvarsbehov. Utredningen bör därför i första hand inrikta sig på att klarlägga, på vilka områden ett behov av arbetskraft föreligger både under ett krig och under försvarsförberedelserna, hur utbildningen av den erforderliga inryckande arbetskraften för dessa uppgifter ändamålsenligast i tid skall planläggas och vilka kategorier hittills icke försvarspiktiga, som i främsta rummet böra uttas och förberedas för detta arbete.

Vi hemställa därför,

att riksdagen i samband med behandlingen av propositionen nr 210 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t ville låta verkställa skyndsamt utredning av frågan, om och i vad mån åläggande för svenska medborgare bör givas att, därest skyldighet för dem att fullgöra värnplikt icke föreligger samt försvarets behov i jämförelse med andra riksintressen det påkallar, undergå utbildning för och deltaga i försvarsarbete, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 29 april 1942.

Folke Kyling.

Ebon Andersson

i Stockholm.